

УДК 37.015.31

Савельчук Ірина Борисівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, м. Київ
iraut@urk.net

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНИХ СТУДІЙ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті розглянуто створення, наповнення та використання соціально-педагогічного середовища навчально-професійних студій вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку соціальних працівників. Охарактеризовано основні принципи діяльності щодо створення й функціонування студентських навчально-професійних студій. Розкрито вплив середовища на формування інноваційного потенціалу студентів через виокремлення процесів саморегуляції, самореалізації, самопрезентації, самоактуалізації, що сприяють його розвитку та активізації.

Ключові слова: соціально-педагогічне середовище; навчально-професійні студії; інноваційний потенціал; майбутні соціальні працівники.

Актуальність дослідження. Сучасний етап реформування соціальної освіти висуває нові вимоги до змісту та технологій навчання, які повинні забезпечити підготовку майбутніх соціальних працівників до інноваційної діяльності. Необхідність оновлення професійної підготовки фахівців соціальної сфери сприяє пошуку нових підходів до перспектив створення умов студентам для реалізації в творчості, проектній та науково-дослідній роботі, у волонтерській та громадській діяльності. Ці процеси спрямовані на створення таких соціально-педагогічних умов, які забезпечать розвиток інноваційного потенціалу фахівців соціальної сфери.

Інноваційна діяльність у сфері надання соціальних послуг, впровадження інновацій в соціальну роботу з різними групами клієнтів ґрунтується на системі інноваційних компетенцій соціальних працівників, наявність яких має бути результатом їх фахової підготовки. Для реалізації цього результату особливої актуальності набуває проблема створення інноваційного освітнього середовища у вищому навчальному закладі, що забезпечить завдяки співпраці та партнерства активізацію творчих й інтелектуальних можливостей, які є ресурсом для розвитку інноваційного потенціалу студентів-майбутніх фахівців соціальної сфери.

В сучасній педагогічній теорії та практиці проблемі щодо впливу тих умов, які створює вищий навчальний заклад приділяється достатня увага, зокрема в контексті підготовки до інноваційної діяльності.

Різні аспекти зазначеної проблеми представлено у дослідженнях, що містять наукові засади формування системи підготовки до інноваційної діяльності, доводять багатоаспектність інноваційного потенціалу як наукового феномена та існування різних підходів до його розвитку: системний (Н.І.Лапін, Б.В.Сазонов, Т.А.Еленурм та ін.), психологічний (І.В.Байер, І.Н.Семенов, С.Ю.Степанов та ін.), соціологічний (І.В. Бестужев-Лада, О.І. Пригожин, Ю.А. Прохоров та ін.), педагогічний (М.М. Кларін, В.С. Лазарев, Н.В.Немова, М.М.Поташник, П.І.Трет'яков, Т.Н.Шамова, В.З.Юсупов та ін.), філософський (Б.С.Гершунський, М.М.Князева та ін.), економічний (О.В.Лузін, Б. Сантос та ін.), акмеологічний (О.С. Анісімов, І.Н.Семенов та ін.).

У наукових роботах значна увага приділяється загальним та специфічним питанням інноваційної діяльності й процесам впровадження інновацій, але не визначена природа впливу соціального середовища на розвиток інноваційного потенціалу, не представлені змістові та технологічні аспекти його створення у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку соціальних працівників. Саме тому, пошук механізмів створення соціального середовища та засобів впливу на розвиток інноваційного потенціалу фахівців соціальної сфери вважається перспективним і потребує свого вирішення.

Метою статті є розкриття особливостей впливу соціально-педагогічного середовища навчально-професійних студій на процес формування інноваційного потенціалу майбутніх фахівців соціальної сфери. Для вирішення мети поставлено наступні завдання: охарактеризувати основні принципи діяльності щодо створення й функціонування студентських навчально-професійних студій; розкрити вплив середовища на формування інноваційного потенціалу студентів через виокремлення процесів саморегуляції, самореалізації, самопрезентації, самоактуалізації, що сприяють його розвитку та активізації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз навчальних планів та навчальних програм підготовки студентів за спеціальністю «Соціальна робота» на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» дозволив нам виявити наявність протиріччя:

- потреба студентів у отриманні спеціалізації «соціально-правовий захист населення», «практична психологія», «менеджмент соціальної сфери» в межах бакалаврської програми та обмеженими можливостями вибору конкретного напрямку в межах цієї спеціалізації;
- наявність підвищеного інтересу та мотивації до вивчення певних навчальних тем, розділів дисциплін та бажання займатися окремими напрямами діяльності (кейс-менеджмент, проектний менеджмент, тренінг-технологія, супервізія, коуч-технологія, арт-терапія, арт-коучинг, соціальна інноватика, корпоративне волонтерство) та відсутністю відповідного нормативного регулювання поза навчальної діяльності гуртків, студій, дискусійних клубів.

Щодо розв'язання наявних протиріч нами розроблено концептуальні положення та комплекс практичних заходів, які забезпечать їх усунення та оновлення системи підготовки на засадах інноваційно-орієнтованого підходу. Реалізація концепції оновлення підготовки фахівців соціальної сфери передбачає, по-перше, доповнення змісту інноваційними та перспективними напрямами теорії та практики соціальної роботи, по-друге, поєднання традиційних методів та форм навчання з інноваційними освітніми технологіями, по-третє, розробку технології підготовки до інноваційної професійної діяльності через функціонування навчально-професійних студій, які створюються за бажанням студентів з урахуванням їх потреб і інтересів.

Основними принципами діяльності щодо створення й функціонування студентських навчально-професійних студій стали наступні:

- інтегрованість змісту навчальних дисциплін професійного циклу підготовки соціальних працівників зі змістом «навчання діяльністю» у студіях, що забезпечить єдність та цілісність системи навчання та виховання у вищому навчальному закладі;

- інноваційність напрямів діяльності навчально-професійних студій, тематика яких обирається за вибором студентів, можливостей викладачів-керівників студій та можливостей студентів;
- практико-орієнтованість діяльності студій, що відображається співпрацею та партнерством з соціальними закладами, громадськими організаціями, благодійними фондами, іншими навчальними закладами щодо апробації та реалізації авторських методик, тренінгів, соціальних проектів, які спрямовані на попередження й подолання суспільних або особистісних проблем різних категорій населення.

Отже, створення умов для реалізації студійної діяльності майбутніх соціальних працівників є пріоритетним завданням їх підготовки до інноваційної професійної діяльності у сфері надання соціальних послуг.

Загальновідомо, що освітнє середовище вищих навчальних закладів як феномен, який характеризується певним впливом на розвиток суб'єктів навчальної діяльності визначається системністю взаємозв'язків та взаємовідносин суб'єктів, сукупністю застосування традиційних та інноваційних технологій навчання, характером взаємодії з партнерськими організаціями, іншими закладами.

Зважаючи на це, освітнє середовище вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку соціальних працівників, завдяки спеціально організованим умовам впливу повинні забезпечити мотивацію щодо включення в систематичну, інноваційну діяльність на засадах співпраці й партнерства суб'єктів навчальної та професійної діяльності. В контексті нашого дослідження ми вважаємо за доцільне обґрунтувати можливості впливу навчально-професійних студій на розвиток інноваційного потенціалу студентів – майбутніх соціальних працівників. Цілісність соціально-педагогічного середовища навчально-професійних студій, ми розглядаємо як поєднання змістовного, технологічного, методичного та організаційного забезпечення процесу, за допомогою якого й відбувається динаміка розвитку інноваційного потенціалу особистості.

Зрозуміло, що навчально-професійна студія виступає інноваційної формою організації навчання, яка має ресурси та можливості формування потенціалу

студентів, компетенцій, конкурентоспроможності та мобільності майбутніх фахівців соціальної сфери. Як структурний компонент процесу підготовки до інноваційної професійної діяльності, навчання в студіях забезпечує цілеспрямована діяльність, «навчання діяльністю» на засадах добровільності та зацікавленості у конкретних знаннях, навичках і уміннях. Для того, щоб не відбувалося ототожнення «студій» з науковими гуртками, проблемними групами зазначимо наступні організаційні аспекти:

- самоврядування серед учасників студій;
- наявність інших внутрішніх структурних підрозділів студії;
- орієнтація на запит соціальних служб, громадських організацій;
- включення партнерів і супервізорів соціальних закладів, громадських організацій у реальний навчальний процес.

Досвід впровадження означених аспектів дозволяє нам представити особливості організації студійного формату підготовки студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота» в Інституті соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Щодо можливостей впливу на розвиток інноваційного потенціалу, який й забезпечує успішність професійної діяльності соціальних працівників, зазначимо, що моделювання освітнього середовища базується саме на принципах:

- інтеграції теорії та практики соціальної роботи;
- співпраці та партнерства навчальних та соціальних закладів;
- поєднання традиційних та інноваційних технологій навчання;
- посилення практичної орієнтації підготовки студентів до впровадження інновацій у соціальну сферу.

Представимо досвід організації навчально-професійних студій, їх основні компоненти й особливості студійного навчання. Так, попередній досвід впровадження інноваційних технологій в професійний процес підготовки майбутніх соціальних працівників, врахування сучасних вимог реформування сфери надання соціальних послуг, бажання викладачів кафедри теорії та технології соціальної

роботи організувати роботу студій виявилися чинниками успішної реалізації студійного формату навчання.

На сьогоднішній день в Інституті соціальної роботи та управління успішно працюють навчально-професійні студії:

- *Міжвузівська тренінг-студія «Бумеранг»*. Керівник студії – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи Романова Н.Ф.;
- *Проект-студія*. Керівник студії – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи Савельчук І.Б.;
- *Студія патронажної роботи*. Керівник студії – старший викладач кафедри теорії та технології соціальної роботи Голубенко Т.О.;
- *Кейс-студія*. Керівник студії – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи Савельчук І.Б.;
- *Арт-студія*. Керівник студії – викладач кафедри теорії та технології соціальної роботи Івженко І.Б.

Дієвість та особливості організації студій, їх практико-орієнтована спрямованість діяльності дозволяє нам визначити загальні тенденції впливу соціально-педагогічних умов на розвиток потенціалу студентів. Нагадаємо, що соціальне-педагогічне середовище сприяє формуванню інноваційного потенціалу учасників студії через певні механізми його розвитку:

- саморегуляція;
- самореалізація;
- самопрезентація;
- самоактуалізація.

Зрозуміло, що від сформованості (особистісної та професійної) саморегуляції, самореалізації, самопрезентації, самоактуалізації цілком залежить успішність професійної діяльності, готовність соціального працівника до розробки та впровадження інновації у сферу надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів.

Стосовно значення саморегуляції для професійної діяльності (зокрема, педагогічної) зазначимо, що її ефективність та успішність залежить від здатності суб'єкту бути стійким до невизначеності, бути здатним самостійно визначати нові цілі та засоби їх досягнення, бути здатним до моделювання й змін внутрішніх і зовнішніх умов [7, 108], а також наявності у фахівця досвіду усвідомленої регуляції діяльності, який повинен бути структурованою системою знань, умінь і переживань [7, 110].

Щодо самореалізації, нагадаємо що її механізм діє через прояв «особистісних функцій» (Є.В. Бондаревська, В.В. Серіков та ін.), або «функцій особистості» (Г.О.Ковальов, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн та ін.), які й характеризують «особистість, яка повною мірою проявляє свої функції» (за К.Роджерсом): свободу вибору та відповідальність за результати діяльності, творчість, саморозвиток.

За визначенням В.В. Серікова, особистісні функції, які проявляються у суб'єктів особистісно - орієнтованого навчання структуровані на певні групи функцій [11]:

- відповідальності;
- рефлексії;
- самореалізації (самостійність, свобода, творчість).

Якщо, самореалізація особистості виступає як діяльність, то саме мета і мотиви, на думку Л.С. Рибалко, є тим чинником, що «... спонукає людину до розкриття та реалізації свого внутрішнього потенціалу» [10, 110].

Пріоритетним завданням системи навчання, зокрема особистісно-орієнтованого, вважається пошук та створення відповідних умов їх прояву [1]. Отже, самореалізацію (саморозвиток) особистості розуміємо як прояв особистісного і професійного потенціалу в певних видах діяльності (навчальна, професійна, творча тощо).

У контексті розгляду самопрезентації, аналіз психолого-педагогічної літератури [4; 6; 12] показав становлення феномену в зарубіжних дослідженнях та розробку теорії самопрезентації (самопрезентаційний підхід), виокремлення самостійного наукового напрямку – соціальна психологія самопрезентації

особистості, змістовну невизначеність наукової категорії, міждисциплінарний характер її вивчення, ототожнення з поняттям «іміджу», наявність інших наукових термінів: самопрезентаційна діяльність, самопрезентаційна компетентність, готовність до самопрезентації.

У межах психологічних вітчизняних досліджень феномен «самопрезентація» представлено як форму особистісного самовияву [6], як умову та засіб самоактуалізації особистості, де зміст і тип позитивного Я-образу перебуває у залежності як від впливу чинників особистісного і ситуативного характеру, так і від напрямку обрання вектору саморозвитку, який виступає системоутворювальним фактором самопрезентації [4]. Відповідно, самопрезентація особистості - це процес постійного пред'явлення Я - інформації в міжособистісній взаємодії, а не короткотривала цілеспрямована діяльність суб'єкту самопрезентації [9].

Дослідження педагогічної науки спрямовані на вивчення практичного аспекту формування навичок самопрезентації як оригінального критерію компетентності [3], формування готовності до самопрезентаційної діяльності [5], створення технологій підготовки до самопрезентаційної діяльності [2].

У проблемі соціально-педагогічного забезпечення розвитку потенціалу особистості, а в контексті нашого дослідження інноваційного потенціалу, особливого значення набувають питання створення умов для самоактуалізації особистості майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки.

Нагадаємо, що феномен «самоактуалізація» досить широко вживається у науковому та ненауковому обігу, але найчастіше у таких аспектах: як інтегрована характеристика особистості, як процес саморозвитку особистості, як результат творчої самореалізації у діяльності. У зв'язку з цим, бачимо, що його зміст ототожнюють з поняттям самореалізація.

Так, на думку, Д.О. Леонтєва [8] поняття самореалізації набагато ширше, до того ж воно не прив'язане до певної теоретичної парадигми і позначає процеси особистісного розвитку, які через творчість та комунікації здійснює трансляції особистісного змісту іншим людям або культурі. Навпаки, поняття самоактуалізації має конкретне значення в межах особистісно-орієнтованої парадигми, або через

розуміння «потенціалу» в межах гуманістичної психології, і передбачає «наявність вродженого потенціалу специфічно людських властивостей і характеристик, який повинен при сприятливих умовах розвитку розширятися, через перед з потенційною формою в актуальну» [8].

Висновки. Таким чином, аналіз теоретичних ідей в контексті розвитку потенціалу особистості, переосмислення досвіду створення та організації студентських студій дозволило виявити методологічні проблеми формування та розвитку інноваційного середовища вищих навчальних закладів, визначення змісту та базових принципів, значення студійного формату навчання щодо його сприяння актуалізації потенціалу студентів.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі можуть бути, на наш погляд, виділення напрямів ефективної студійної роботи студентів – майбутніх викладачів соціальної роботи до їх реалізації в закладах соціальної сфери, навчальних закладах та презентації (зокрема, участь в тренінг-клубах, арт-фестивалях, кейс-майстернях, майстер-класах, конкурсах соціальних проектів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. - Ростов н/Д, 2000. – 207 с.
2. Бригаднова А. Ю. Технология формирования готовности к самопрезентации в процессе практического обучения // Вестник РМАТ. - 2012. - №2-3 (5-6). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-formirovaniya-gotovnosti-k-samoprezentatsii-v-protssesse-prakticheskogo-obucheniya/>
3. Казанцева Е. В. Формирование навыков самопрезентации как профессионально необходимых качеств будущих педагогов-психологов // Концепт. – 2013. – Спецвыпуск № 05. – ART 13551. – 0,3 п. л.– URL: <http://e-koncept.ru/2013/13551.htm>. – Гос. рег. Эл № ФС 77-49965. – ISSN 2304-120X.
4. Капустюк О.М. Самопрезентація як засіб створення позитивного іміджу особистості: Дис... канд. психол. наук: 19.00.05 соціальна психологія, психологія соціальної роботи / О.М.Капустюк. – К., 2007. – 225 с.
5. Карасева С.А. Модель процесса формирования готовности студентов к самопрезентационной деятельности // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология. - 2013. - №3 (123). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/model-protssessa-formirovaniya-gotovnosti-studentov-k-samoprezentatsionnoy-deyatelnosti>
6. Корчакова Н.В. Використання самопрезентації у навчально-виховному процесі // Наук. записки Національного університету «Острозька академія». - Серія Психологія і педагогіка. - Вип. 3. - Остріг, 2002. - С. 454-462.
7. Личностный потенциал: структура и диагностика: коллективная монография / Науч. ред. Д.А.Леонтьев. – М.:Смысл, 2011. – 677 с.

8. Леонтьев Д.А. Самоактуализация как движущая сила личностного развития: историко-критический анализ / Д. А. Леонтьев // Современная психология мотивации / под ред. Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002. – 345 с.
9. Пикулёва О. А. Психология самопрезентации личности : монография / О. А. Пикулёва . - М. : ИНФРА-М, серия «Научная мысль». – 2013. – 320 с.
10. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія / Л. С. Рибалко. - Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. - 443 с.
11. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. М., 1999. - 272 с.
12. Сперанська-Скарга М.А. Самопрезентація як соціально-педагогічний феномен // Електронне наукове фахове видання: Науковий вісник Донбасу.-№ 2 (14).-2011// <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11smaysf.pdf>

Рецензент:

Карпенко О.Г. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2015

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СРЕДА УЧЕБНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СТУДИЙ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

Савельчук Ирина Борисовна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и технологии социальной работы
Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, г. Киев
iraut@urk.net

Аннотация. В статье рассмотрено создание, наполнение и использование социально-педагогической среды учебно-профессиональных студий высших учебных заведений, осуществляющих подготовку социальных работников. Охарактеризованы основные принципы деятельности по созданию и функционированию студенческих учебно-профессиональных студий. Раскрыто влияние среды на формирование инновационного потенциала студентов через выделение процессов саморегуляции, самореализации, самопрезентации, самоактуализации, способствующих его развитию и активизации.

Ключевые слова: социально-педагогическая среда; учебно-профессиональные студии; инновационный потенциал; будущие социальные работники.

SOCIAL AND PEDAGOGICAL ENVIRONMENT TRAINING AND PROFESSIONAL STUDIES AS A FACTOR OF FORMATION OF INNOVATIVE POTENTIAL FUTURE SOCIAL WORKERS

Irina B. Savelchuk

Ph.D., assistant professor of Theory and Technology of Social Work
Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv
iraut@urk.net

Abstract. The article deals with the creation, content and use of social and educational environment of educational and professional studies of higher education institutions which train social workers. Characterized on the basic principles of the establishment and operation of student teaching and professional studies. Reveals the influence of environment on the formation of innovative potential students through the processes of self-regulation, self-realization, self-presentation, self-actualization contributing to its development and activation.

Keywords: social and educational environment; educational and professional studios; innovation potential; future social workers.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bondarevskaja E.V. (2011). Theory and practice of learner-centered education. Rostov n/D. (in Russian).
2. Brigadnova A.J. (2012). The technology of formation of readiness for self-presentation in the process of practical training // Vestnik RMAT. №2-3 (5-6). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-formirovaniya-gotovnosti-k-samoprezentatsii-v-protseste-prakticheskogo-obucheniya/>(in Russian).
3. Kazanceva E.V. (2013). The formation of skills of self-presentation as professionally necessary qualities of future teachers-psychologists // Koncept. – Specvypusk № 05. – ART 13551. – 0,3 p. l.– URL: <http://e-koncept.ru/2013/13551.htm>. – Gos. reg. Jel № FS 77-49965. – ISSN 2304-120X. (in Russian).
4. Kapustjuk O. M. (2007). Self-presentation as a means of creating a positive image of the personality: Dis... kand. psihol. nauk: 19.00.05 social'na psihologija, psihologija social'noï roboti / Kyiv. (in Ukrainian).
5. Karaseva S.A. (2013). The model of the process of formation of readiness of students to self presentation activity // Vestnik Adygejskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija 3: Pedagogika i psihologija. №3 (123). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/model-protsesta-formirovaniya-gotovnosti-studentov-k-samoprezentatsionnoj-deyatelnosti> (in Russian).
6. Korchakova N.V. (2002). The use of self-presentation in the educational process // Nauk. zapiski Nacional'nogo universitetu «Ostroz'ka akademija». - Serija Psihologija i pedagogika. - Vip. 3. – Ostrig. (in Ukrainian).
7. Personal potential: the structure and diagnostics: collective monograph (2011). / Nauch. red. D.A.Leont'ev. – Moskow:Smysl (in Russian).
8. Leont'ev D.A. (2002). Self actualization as a driving force for personal development: historical and critical analysis / D. A. Leont'ev // Modern psychology of motivation / pod red. D. A. Leont'eva. Moskow:Smysl (in Russian).
9. Pikuljova O.A. (2013). The psychology of self-presentation of personality : monograph. Moskow: INFRA-M, serija «Nauchnaja mysl'» (in Russian).
10. Ribalko L.S. (2007). Metodologi-theoretical foundations of professional and pedagogical self-realization of the future teachers (acmeological aspect): monograph. Zaporizhzhja: ZDMU. (in Ukrainian).
11. Serikov V.V. (1999). Education and personality. The theory and practice of designing pedagogical systems. Moskow (in Russian).
12. Sperans'ka-Skarga M.A.(2011). Self-presentation as a socio-pedagogical phenomenon // Elektronne naukovе fahove vidannja: Naukovij visnik Donbasu.-№ 2 (14) // <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11smaysf.pdf>